

2.1.8 Қажетті формулалар

Фотоэффектің Эйнштейн теңдеуі

$$\varepsilon = h\nu = \frac{hc}{\lambda} = A + T_{\max} \quad (1)$$

мұндағы ε – металл бетіне түскен фотонның энергиясы;
 A – электронның металдан шығу жұмысы;
 $T_{\max}$ – фотоэлектронның максималды кинетикалық энергиясы;

Егер фотон энергиясы шығу жұмысынан көп артық болса ($h\nu \gg A$), онда

$$h\nu = T_{\max}$$

Фотоэффектің қызыл шекарасы

$$\lambda_0 = \frac{hc}{A}, \nu_0 = \frac{A}{h} \quad (2)$$

мұндағы λ_0 – фотоқұбылыс пайда бола алатын сәулеленудің максимал толқын ұзындығы (ν_0 - минимал жиілік).

Бетке перпендикулярлы түскен жарықтың қысымы

$$p = \frac{E_e}{c}(1 + \rho) \quad \text{немесе} \quad p = w(1 + \rho) \quad (3)$$

мұндағы E_e – беттің жарықтануы;
 c – электромагниттік сәулеленудің вакуумдағы жылдамдығы;
 w – сәулелену энергиясының көлемдік тығыздығы;
 ρ – шағылу коэффициенті.

Фотонның энергиясы

$$\varepsilon = h\nu = \frac{hc}{\lambda} \quad (4)$$

мұндағы h – Планк тұрақтысы;
 ν – жарық жиілігі;
 λ – толқын ұзындығы.

Фотонның массасы және импульсі

$$m = \frac{\varepsilon}{c^2} = \frac{h\nu}{c^2} = \frac{h}{c\lambda} \quad (5),$$

$$p = \frac{h\nu}{c} = \frac{h}{\lambda} \quad (6)$$

Комптон формуласы

$$\Delta\lambda = \lambda' - \lambda = \frac{h}{m_0c} (1 - \cos\theta) = 2 \frac{h}{m_0c} \sin^2 \frac{\theta}{2} \quad (7)$$

мұндағы λ – әлсіз байланысқан және еркін электронмен кездескен фотонның толқын ұзындығы;
 $\lambda' - \theta$ бұрышқа шашыраған электронмен соқтығысудан кейінгі фотонның толқын ұзындығы;
 m_0 – электронның тыныштық массасы.

Комптонның толқын ұзындығы

$$\lambda = \frac{h}{m_0c} \quad (8)$$

Радиоактивтік ыдырау заңы

$$N = N_0 e^{-\lambda t} \quad (9)$$

мұндағы N – t уақыт аралығында ыдырамаған атомдардың саны;
 N_0 – бастапқы ($t=0$) уақыт мезетіндегі ыдырамаған атомдар саны;
 e – натурал логарифмнің негізі;
 λ – радиоактивті ыдырау тұрақтысы.

Жартылай ыдырау периоды $T_{1/2}$ - ыдырамаған атомдар санының екі есе азаюына кеткен уақыт. Жартылай ыдырау периоды ыдырау тұрақтысымен келесі қатынаспен байланысқан

$$T_{1/2} = \frac{\ln 2}{\lambda} = \frac{0,693}{\lambda} \quad (11)$$

Радиоактивті ядроның орташа өмір сүру уақыты τ – ыдырамайтын ядролардың саны е есе азаюға кететін уақыт аралығы.

$$\tau = \frac{1}{\lambda}$$

Радиоактивті изотоптың A активтілігі

$$A = -\frac{dN}{dt} = \lambda N \text{ немесе } A = \lambda N_0 e^{-\lambda t} = A_0 e^{-\lambda t} \quad (12)$$

мұндағы $dN - dt$ уақыт аралығында ыдырайтын ядролар саны;
 A_0 – изотоптың бастапқы уақыт мезетіндегі активтілігі.

Жұтушы зат арқылы өткенде γ -сәулелену моноэнергетикалық жіңішке шоғы интенсивтілігінің әлсірету заңы

$$I = I_0 e^{-\mu x} \quad (13)$$

мұндағы I – затта x тереңдіктегі γ -сәулеленуінің интенсивтілігі;
 I_0 – заттың бетіне түсетін γ -сәулеленуінің интенсивтілігі;
 μ – әлсіретудің сызықтық коэффициенті.

Жартылай әлсірету қабаты деп, қалыңдығы $x_{1/2}$ болғандағы, одан γ -сәулеленуінің өтуінде интенсивтілігі екі есе азаятын қабатты атайды.

$$x_{1/2} = \frac{\ln 2}{\mu} = \frac{0,693}{\mu} \quad (14)$$

Стефан-Больцман заңы

$$R_e = \sigma T^4 \quad (15)$$

мұндағы R_e – абсолют қара дененнің сәулеленуі;

T – термодинамикалық температура;
 σ – Стефан-Больцман тұрақтысы
 $(\sigma = 5,67 \cdot 10^{-8} \text{ Вт} / \text{м}^2 \text{ К}^4)$.

Вин ығысу заңы

$$\lambda_{\max} = \frac{b}{T} \quad (16)$$

мұндағы $\lambda_{\max}$ – сәулелену энергиясының максимумына сәйкес келетін толқын ұзындығы;

b – Вин тұрақтысы ($b = 2,9 \cdot 10^{-3} \text{ мК}$).

Планк формуласы

$$r_{\lambda,T} = \frac{2\pi h c^2}{\lambda^5} \frac{1}{e^{hc/(\lambda kT)} - 1} \quad (17)$$

$$r_{\nu,T} = \frac{h \nu^3}{c^2} \frac{1}{e^{h\nu/(kT)} - 1}$$

мұндағы $r_{\lambda,T}, r_{\nu,T}$ – абсолют қара дененің жарқырауының спектрлік тығыздығы;

λ – толқын ұзындығы;

ν – жиілік;

c – жарықтың вакуумдағы жылдамдығы;

k – Больцман тұрақтысы;

T – термодинамикалық температура;

h – Планк тұрақтысы.

Максимал спектралды сәулелену тығыздығының температуранан тәуелділігі

$$(r_{\lambda,T})_{\max} = CT^5 \quad (18)$$

мұндағы C – тұрақты $\left(C = 1,3 \cdot 10^{-5} \frac{\text{Вт}}{\text{м}^3 \cdot \text{К}^5} \right)$.